

Äras den som äras bör

Omedelbart efter att Svenska Akademien hade meddelat att den österrikiska författaren Peter Handke kommer tilldelas 2019 års Nobelpris i litteratur vidtog en diskussion om det moraliskt berättigade i valet. De litterära kvaliteterna i hans författarskap ansågs odiskutabla men han hade gjort sig känd som understödjare av den serbiska nationalismen och därmed av den regim som under kriget i det forna Jugoslavien hade gjort sig skyldig till grova krigsbrott. Frågan ställdes om en person med ett diskutabelt förflutet kan komma i fråga för en så stor utmärkelse som Nobelpriset. Problemet är ständigt aktuellt inom vetenskapen där större pris och betydande utmärkelser ofta också väcker allmänt intresse.

En av utmärkelserna inom vetenskapen är eponymen, i medicinen en benämning på en sjukdom, ett syndrom, en anatomisk struktur eller en undersöknings- eller behandlingsmetod som innehåller ett egennamn, som regel namnet på den som upptäckt eller först beskrivit tillståndet, strukturen eller metoden. Den medicinska världen vimlar av eponymer. Många av dem lär vi oss redan under grundutbildningen och många kan anses vara en del av läkarens medicinska allmänbildning.

För några år sedan utspann sig i ledande internationella medicinska tidskrifter en livlig diskussion om fördelarna och nackdelarna med eponymer. Kritikerna hävdade att eponymerna ofta inte alls ger en sanningsenlig bild av hur och av vem en sjukdom upptäcktes utan speglar inflytande, politisk makt, språk, sedvänja eller ren och skär tur snarare än vetenskapliga bedrifter. Å andra

sidan anförde en del skribenter att eponymerna är en del av vår medicinska tradition och historia och därmed så djupt rotade i vår kultur att det vore både oklokt och orealistiskt att försöka utrota dem. Dessutom är de ofta bekväma att använda.

Startskottet till diskussionen om eponymerna inom medicinen var uppgiften att Friedrich Wegener, patologen som hade gett sitt namn åt vaskulitsjukdomen Wegeners granulomatos, hade varit medlem av nazistpartiet och hade betraktats som krigsförbrytare även om han aldrig hade blivit dömd för något brott. Avslöjandena ledde till att den nordamerikanska vaskulitstiftelsen kom med ett utlåtande där patienter med vaskulitsjukdomar och deras anhöriga önskade att sjukdomen skulle få ett nytt namn. Några år senare rekommenderades vid en internationell kongress att en ny benämning för Wegeners granulomatos, granulomatos med polyangit, skulle tas i bruk. Den nya termen, som onekligen beskriver sjukdomens yttringar bättre än den gamla, fick snabbt spridning och är numera allmänt accepterad. Som ett parallellfall till Wegener brukar Hans Reiter nämnas. Reiter, som var den första som beskrev en variant av reaktiv artrit, hade deltagit i människoexperiment och därför har man framfört att eponymen Reiters syndrom ska utgå.

Ytterligare argument mot eponymerna är att de i allmänhet hänvisar till endast en person medan vetenskapliga upptäckter ofta är resultatet av gemensamma ansträngningar eller av bidrag som sträcker sig över en räkka av flera år, ibland t.o.m. århundraden. Ett välkänt exempel är Behçets

sjukdom ("Sidenvägssjukdomen") som har blivit uppkallad efter den turkiska dermatologen Hulusi Behçet men som redan några år därefter hade beskrivits av den grekiska oftalmologen Benedictos Adamantiades. Vissa drag av sjukdomen nämns redan i de hippokratiska skrifterna och under historiens gång har ett tjugotal läkare bidragit till att beskriva olika fasetter av Behçets sjukdom. Ett exempel som berör Finska Läkarsällskapet är den ärftliga kopparomsättningssjukdomen Wilsons sjukdom som beskrevs av neuropatologen Ernst Alexander Homén över 20 år före den brittiska neurologen Kinnier Wilson. Homén publicerade sin upptäckt i en finländsk tidskrift och därför dröjde det innan den uppmärksammades internationellt.

När det gäller Nobelpriset i medicin eller fysiologi kan vi erinra oss den diskussion som fördes efter att James Watson, Francis Crick och Maurice Wilkins hade tilldelats priset för sin upptäckt av DNA-molekylens dubbelhelix, en av de allra största naturvetenskapliga upptäckterna genom tiderna. En central roll i forskningsarbetet hade spelats av kemisten Rosalind Franklin, vars röntgendiffraktionsbilder hade varit av avgörande betydelse för att man skulle kunna konstruera en modell för DNA:s struktur. Franklin hade avlidit några år innan priset delades ut men hon hade inte under sin livstid fått något som helst erkännande för sin insats och hade aldrig varit nominerad för Nobelpriset. En annan kvinna som har blivit förbigången i fråga om Nobelpriset är astrofysikern Jocelyn Bell Burnell, som upptäckte den första pulsaren, d.v.s. svaga radiovågor som

emanerade från roterande neutronstjärnor. Hennes handledare fick ta emot fysikpriset trots att han ursprungligen hade avfärdat upptäckten som betydelselöst brus.

Hur är det då idag, följer vi den gamla principen *Illis quorum meruere labores**? Blir rätt person ärad och hedrad och är den prisbelönta alltid värd sitt pris? Pris ska förvisso delas ut ut enligt donatorernas önskan och för litterära eller vetenskapliga bedrifter, inte i första hand för en etisk eller moralisk hållning. Men kan man godkänna att personen skiljs från verket eller ska vi kräva att den som får en utmärkelse också är moraliskt tadelfri? Uppgifter om fusk eller misstänkt fusk i forskningen är klara fall men ska också uppgifter om t.ex. bristande kollegialitet eller trakasserier på arbetsplatsen få spela en roll vid val av pristagare? Svaret är inte lätt att ge och det kan finnas flera än en sanning kring vad som har utspelat sig utanför det rent professionella.

Lyckligtvis finns det sällan bara en tänkbar mottagare av ett pris, också i ett litet land som vårt. Valet behöver därför inte falla på den som är uppenbart kontroversiell. Geniers vetenskapliga upptäckter kan förmodas finna sin rätta plats i historien också utan att de uppmärksammas av en priskommitté.

Tom Pettersson

*åt dem vars gärningar gör dem förtjänta av det. Ett citat av den romerska skalden Sextus Propertius och inskription på en svensk belöningsmedalj.